Psychiatrie: de ware initiator van de holocaust

Geschiedenisles door Psychiater Peter R. Breggin

Goede Duitse doktoren leverden zowel de theorie als de technieken voor Hitlers uitroeiing van de Joden: zij vermoordden honderdduizenden geesteszieke patiënten VOORDAT de Nazi's de dodenkampen bouwden.

De meesten van ons hebben zich afgevraagd: "Hoe konden de Duitsers miljoenen Joden op een dergelijke gevoelloze en systematische manier vermoorden?" We hebben gelezen wat geschiedenisboeken en populaire bestsellers zeggen over de Duitse mentaliteit en Hitlers weg naar de macht, maar op de een of andere manier ontbrak er een stukje uit de puzzel. Wij bleven ons afvragen: "Wat was daar aan de hand waardoor zulke afgrijselijke onmenselijke praktijken mogelijk waren? "

Als psychiater was ik ontzet en geschokt toen ik op het ontbrekende puzzelstuk stuitte. De Duitse psychiatrie heeft de enige en belangrijkste rol gespeeld bij de ontwikkeling van de ideologie en de praktijk van massasterilisatie en massamoord. Zonder de steun van de Engelse en Amerikaanse psychiatrie zouden Hitlers rassenprogramma's nooit in die mate zijn geaccepteerd en zonder de actieve inspanningen van de Duitse psychiatrie zou het uitroeiingsprogramma nooit van de grond zijn gekomen. De Duitse psychiatrie was verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het idee van massasterilisatie en massamoord en de Duitse psychiatrie heeft systematisch 100.000 of meer patiënten systematisch vermoord as voorspel op Hitlers uitroeiingsprogramma – alles van de eerste vernietigingscentra tot de gaskamers en crematoria. De Duitse psychiatrie heeft in feite de eerste grootschalige moord op de Joden uitgevoerd en daarna de SS moordenaars opgeleid die de taak later van hen hebben overgenomen.

ZIEKENHUIS BEVRIJD VAN ZIJN DOKTOREN

Ik deed al meer dan een jaar onderzoek naar de rol van de psychiatrie in Nazi Duitsland toen mijn bevindingen werkelijkheid werden door middel van foto's van een psychiatrisch vernietigingscentrum, die mijn ter hand werden gesteld door de New Yorkse uitgever Robert A. Abrams. Vijfentwintig jaar eerder was Abrams een jonge Amerikaanse soldaat in München, waar hij werkzaam was als public relations beambte. In Ambrams' sector was de oorlog op die specifieke dag in 1945 meer dan drie maanden eerder afgelopen en Abrams verwachtte totaal niet dat hij geconfronteerd zou worden met een psychiatrische misdaad van zo'n afgrijselijke omvang, die tot op heden grotendeels voor het publiek verborgen is gebleven.

Zonder voorafgaande aankondiging verscheen een Duitse legerarts bij Ambrams' kantoor. Abrams liet hem binnen en vroeg hem waar hij voor kwam. De arts was in de oorlog medisch officier aan het front geweest – een man die zich wijdde aan het redden van Duitse levens – en op de terugweg naar zijn woonplaats Kaufbeuren had hij ontdekt dat Duitse psychiaters patiënten ombrachten in het psychiatrisch staatsziekenhuis ter plaatse. De dokter was hierdoor zo ontsteld, dat hij zich nu tot zijn voormalige vijand wendde om de Duitse psychiaters te laten ophouden met hun privé-oorlog tegen Duitse psychiatrische patiënten. Abrams en een andere soldaat pakten hun automatische wapens en spoedden zich in een jeep naar Kaufbeuren. Ze stonden op het punt een psychiatrisch staatsziekenhuis te bevrijden van zijn doktoren. Bij aankomst in de stad zag Abrams de instelling op een afgelegen heuvel staan. Het zag eruit als elk ander psychiatrisch staatsziekenhuis in de wereld – grote oude gebouwen, geschikt om op zeer economische wijze grote aantallen patiënten op te sluiten. Abrams vroeg een paar kinderen op straat wat er daarboven gebeurde en zij zeiden: "O, daar worden mensen

vermoord."

De kinderen hadden gelijk. Abrams ontdekte dat het psychiatrisch ziekenhuis een dodenkamp was, compleet met een crematorium en drie ovens. Zijn foto's bevestigen scènes die niet te onderscheiden zijn van die in de schokkende bioscoopjournaals over de bevrijding van de concentratiekampen – dode en stervende skeletachtige figuren en crematoriumovens. Evenals in de bevrijde concentratiekampen waren de archiefstukken vernietigd, maar de overgebleven gegevens lieten een sterftepercentage van 25 procent zien in het voorgaande jaar, waarbij sommigen vergiftigd waren en anderen een langzame dood waren gestorven door verhongering door "wetenschappelijke diëten". Onder de doden waren 100 kinderen, die omgebracht waren gedurende de achttien maanden voorafgaand aan Ambrams' komst.

Maar, terwijl met de geallieerde overwinning een eind was gekomen aan de sterfgevallen in de concentratiekampen, waren de psychiaters, overtuigd van eigen goedheid, na het einde van de oorlog doorgegaan met hun macabere moordkarwei. Per slot van rekening, redeneerden zij, was "euthanasie" niet een oorlogsbeleid van Hitler, maar een medisch beleid van de georganiseerde psychiatrie.

De patiënten werden zowel voor hun eigen bestwil als voor dat van de gemeenschap gedood.

Abrams benadrukt dat de psychiater die hem het "ziekenhuis" liet zien geen berouw toonde. Hij was eerder een "goede Duitser" dan een Nazi. Hij bleef doorgaan zijn gezag te laten gelden door patiënten opzij te schuiven tijdens de rondgang, tot Abrams tussenbeide kwam en tegen de patiënten zei dat ze niet langer naar hem hoefden te luisteren.

Archiefgegevens die Abrams in het ziekenhuis ontdekte, bevestigen dat de uitroeiing was begonnen als onderdeel van een nationaal psychiatrisch programma, voordat Hitler overging tot het systematisch vermoorden van de Joden. Honderden patiënten waren voor eind 1941 naar psychiatrische vernietigingscentra gestuurd, toen het nationale programma grotendeels werd gestaakt en de plaatselijke psychiatrische staatsziekenhuizen "de actie" op eigen initiatief overnamen.

PSYCHIATERS NAMEN HET INITIATIEF

Het psychiatrische uitroeiingsprogramma was geen verborgen, geheim schandaal van de psychiatrie – tenminste niet in het begin. Het werd in een reeks nationale bijeenkomsten en workshops door vooraanstaande hoogleraren psychiatrie en directeuren van psychiatrische ziekenhuizen georganiseerd. Onder de ziekenhuizen werden zogenaamde euthanasieformulieren verspreid en voor elk sterfgeval werd vervolgens in Berlijn eindgoedkeuring gegeven door een comité van vooraanstaande psychiaters van het land. In januari 1940 werden patiënten overgebracht naar zes speciale vernietigingsscentra met een staf van psychiaters. Eind 1941 werd het programma clandestien door publieke verontwaardiging gebrek aan enthousiasme van Hitler, maar toen waren al tussen de 100.000 en 200.000 Duitse psychiatrische patiënten vermoord. Sindsdien gingen afzonderlijke instellingen, zoals die in Kaufbeuren, op eigen initiatief verder, waarbij ze zelfs nieuwe patiënten opnamen met het doel ze te vermoorden. Aan het eind van de oorlog waren veel grote instellingen volkomen leeg en schattingen van verschillende oorlogstribunalen, waaronder dat van Neurenberg, lopen uiteen van 250.000 tot 300.000 doden, voornamelijk patiënten van psychiatrische ziekenhuizen en tehuizen voor geestelijk gehandicapten.

Psychiater Frederic Wertham, geenszins een radicale criticus van zijn vak, verdient de lof de eerste te zijn die de rol van de psychiatrie in Nazi Duitsland heeft beschreven: ... "Het tragische is dat de psychiaters geen bevel nodig hadden. Zij handelden op eigen initiatief.

Zij voerden geen doodstraf uit die door iemand anders was uitgesproken. Zij waren de wetgevers die de regels bepaalden om te beslissen wie dood moest; zij waren de bestuurders die de procedures uitwerkten, patiënten en plaatsen leverden en de methoden voor het doden bepaalden; zij spraken een vonnis van leven of dood uit in elk individueel geval; zij waren de beulen die de vonnissen uitvoerden of – zonder dat ze ertoe werden gedwongen – hun patiënten uitleverden om in andere instellingen vermoord te worden; zij leidden het langzame sterven en sloegen dat dikwijls gade."

DE IDEOLOGISCHE ROL VAN DE PSYCHIATRIE

Terwijl Alexandery, Wertham en anderen de praktische rol van psychiatrie bij de steun en de hulp aan de vernietiging erkenden, waren slechts weinig artsen bereid de ideologische rol van de psychiatrie bij de rechtvaardiging van de sterilisatie- en moordprogramma's onder ogen te zien. Voor een grondige historische analyse zou een studie van de eugenetica nodig zijn – het gebruik van genetische theorieën ter ondersteuning van politieke praktijken gericht op de regulering van de erfelijke eigenschappen van de bevolking. Hier kan ik slechts enkele sleutelfiguren in de psychiatrie aanwijzen, die door hun promotie van eugenetische sterilisatie en euthanasie de weg baanden voor Hitlers ideologische ontwikkeling.

Het eerste boek waarin de systematische, wetenschappelijke uitroeiing van een groep mensen voor "hygiënische" rassendoeleinden werd bepleit, werd gepubliceerd voordat Hitler ooit een pen op papier had gezet om Mein Kampf te schrijven. Het was "Der Vernichtung Lebensunwerten" (De Exterminatie van Levensonwaardige Mensen), in 1920 geschreven door de psychiater Alfred Hoche en de jurist Karl Binding. Hoche was een van de meest gerenommeerde hoogleraren in de psychiatrie van Duitsland en zijn boek bekrachtigde het standpunt dat veel psychiatrische patiënten "geestelijk dood" waren en slechts "gedeeltelijk" Duitsers in hun bestaan. Hij verlangde medische moord om hun lijden te verlichten, het ras te zuiveren en de staat geld te besparen. Hitler las Hoche niet alleen, maar, nadat hij aan de macht was gekomen leende hij ook zijn naam aan advertenties voor boeken van Hoche. Een andere psychiater, Ernst Rudin, was ook een vooraanstaand figuur in de Duitse psychiatrie voor Hitlers regime. Als hoogleraar psychiatrie in München en directeur van de Vakgroep Erfelijkheid van het Kaiser Wilhem Instituut was hij de beroemdste eugenetische psychiater ter wereld. In 1930 als hoogwaardigheidsbekleder op bezoek in de Verenigde Staten, werd Rudin geprezen door leiders van de op rasveredeling gerichte Carnegie Foundation. Toen het Kaiser Wilhelm Institut kort voor Hitlers machtsovername bijna in elkaar stortte door gebrek aan middelen, werd Rudins werk gered door een royale subsidie van de Rockefeller Foundation.

Zonder zijn al racistische en eugenetische ideeën aan te passen, werd Rudin de hoofdarchitect van Hitlers rassenhygiëne-wetgeving en werd hij op zijn vijfenzestigste verjaardag door Hitlers minister van binnenlandse zaken, Wilhelm Frick geprezen, als "de onvermoeibare kampioen van de rassenhygiëne en een verdienstelijke pionier van rassenhygiëne-maatregelen van het Derde Rijk." Aan het eind van de oorlog moest deze held van de psychiatrie vluchten voor woedende families van vermoorde psychiatrische patiënten.

WERELDWIJDE STEUN VOOR HITLER UIT DE PSYCHIATRIE

De band tussen Hitler en de eugenetische psychiaters was zo nauw dat veel uit Mein Kampf letterlijk overeenkomt met de taal en de toon uit de belangrijke internationale vakbladen en psychiatrische studieboeken uit die periode. Om enkele van vele van dergelijke passages in Mein Kampf te citeren:

"Eisen dat zwakzinnigen belet wordt even zwakzinnig nageslacht voort te brengen is een eis die om de meest zuivere reden wordt gesteld en, indien systematisch uitgevoerd, de

meest humane daad van de mensheid betekent..."

"Zij die fysiek en geestelijk ongezond en onwaardig zijn, moeten hun lijden niet in de lichamen van hun kinderen laten voortduren... "

"Het voorkomen van de mogelijkheid en de gelegenheid tot voortplanten bij fysiek gedegenereerden en geesteszieken ... zou de mensheid niet alleen van een immens ongeluk bevrijden, maar tevens leiden naar een herstel dat vandaag de dag nauwelijks denkbaar lijkt."

Nadat hij de macht had gegrepen, kreeg Hitler steun van psychiaters en sociale wetenschappers van over de hele wereld. Veel artikelen in de meest toonaangevende medische vakbladen van de wereld bestudeerden en prezen Hitlers eugenetische wetgeving en beleidsmaatregelen.

Dit zijn dezelfde beleidsmaatregelen die Mitscherlich, de Duitse medische vertegenwoordiger in Neurenberg, beschreef als "het startpunt voor de ontwikkelingen die onverbiddelijk leidden naar een afgedwongen 'barmhartige dood' voor de ongeneeslijk krankzinnigen enerzijds, en, gedurende de oorlog, naar plannen voor uitroeiing van rassen die als inferieur werden bestempeld – Polen, Russen, Joden en Zigeuners anderzijds."

Leo Alexander, de psychiater die de verantwoordelijkheid aanvaardde voor het onderzoek van de psychiatrische gruweldaden op het Oorlogstribunaal, was zelf een van degenen die Hitlers sterilisatiewetten had gesteund. Hij was een van enkele bekende auteurs van Eugenetische Sterilisatie, een officieel rapport aan de American Neurological Association, gesticht door de Carnegie Foundation.

Sprekend over Hitlers twee jaar oude wetgeving voor onvrijwillige sterilisatie, bevestigen Alexander en zijn medeauteurs mijn constatering dat het "redelijk is te beweren dat de Sterilisatiewet niet het product is van Hitlers regime in de zin dat de belangrijkste principes ervan enkele jaren eerder waren voorgesteld en overwogen, voordat het Naziregime bezit van Duitsland nam." Vervolgens prijzen zij de wetgeving als zijnde "nauw in overeenstemming met de huidige kennis van de medische eugenetica."
Aanmoedigingen uit Amerika voor Hitlers psychiatrisch-eugenetische programma's gingen veel verder dan morele steun. In de jaren voor de Duitse Sterilisatie Wet steriliseerde de staat Californië systematisch 15.000 psychiatrische patiënten en werd het belangrijkste experimentele gebied voor eugenetica ter wereld.

Amerikaanse psychiaters lieten het niet bij de steun aan sterilisatie. In juli 1942, toen het Duitse medisch-moorden programma bij de kopstukken van de Amerikaanse psychiatrie bekend was, publiceerde het officiële vakblad van de American Psychiatric Association twee artikelen waarin een definitieve oplossing voor Amerikaanse geestelijk gehandicapten werden bediscussieerd. In het hoofdartikel, dat oorspronkelijk was voorgedragen op de jaarvergadering van de vereniging, bepleitte Foster Kennedy wetgeving die het mogelijk maakte ongeneeslijk zwakzinnige kinderen van vijf jaar oud, "de volslagen onbekwamen", te doden, om ze te ontlasten van "de kwelling van het leven" en om hun ouders kosten en geestelijk lijden te besparen. "Dus de plaats voor euthanasie is, volgens mij, voor de totaal hopeloos zwakzinnige: een fout van de natuur, iets wat we uit het zicht werken, wat helemaal nooit gezien zou moeten worden. "
Ter weerlegging verklaarde Leo Kanner, een bekend kinderpsychiater, zich tegen euthanasie, maar voor sterilisatie. Dan worden de twee artikelen in een niet ondertekend commentaar getiteld "Euthanasie" met elkaar vergeleken. De redacteuren van het Vakblad van de American Psychiatric Association brengen de ethische kwestie van moord niet ter sprake. Het woord 'doden' wordt niet gebruikt. In plaats daarvan gaat het over "verwijdering door euthanasie", "barmhartig verscheiden", "een verwijderingsmethode", en zelfs schertsend "een fataal einde aan een pijnlijk hoofdstuk". Maar de redacteuren

waren zich ervan bewust dat, met of zonder eufemismen, het Amerikaanse publiek verontwaardigd zou kunnen reageren en veel ouders zich "schuildig" zouden kunnen voelen. Daarom stelden de redacteuren van dit augustusnummer van het psychiatrische vakblad zowel een algemene voorlichtingscampagne voor om de weerstand tegen medische moord te overwinnen als psychiatrische hulp om het schuldgevoel van de ouders te verlichten.

ADDENDUM

Hieronder nog een uitspraak van Dr. Wertham:
"In 1941 ging een commissie van vijf leden naar het concentratiekamp Dachau om gevangenen te selecteren voor overplaatsing naar Mauthausen waar ze zouden worden gedood. Het waren alle vijf psychiaters en hun leider was hoogleraar psychiatrie aan de Universiteit van Berlijn."

Referenties

• Wertham, F. (1966) "A Sign for Cain: An Exploration of Human Violence", London
• Alfred Hoche (1920) “De Exterminatie van Levensonwaardige Mensen”, Berlijn